

ทักษะการคิดแบบใหม่

มล.นิพาดา เทวกุล

เหตุผลที่ต้องมีการคิดแบบใหม่

วิธีการคิดแบบเดิมที่สอนกันอยู่ในสถาบันการศึกษานั้น เป็นวิธีการคิดด้วยเหตุผลหรือวิธีการคิดด้วยหลักตรรกวิทยา ซึ่งใช้กันมากกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบันความเหมาะสมก็เริ่มลดลงและไม่เหมาะกับปัจจุบันเนื่องจาก เป็นวิธีการคิดที่มีขอบเขตจำกัดไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเป็นการคิดที่ยึดถือกันมานานจนทำให้ไม่ค้นหาวิธีการคิดใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิมมาใช้ในการแก้ปัญหาที่ต่างไปจากเดิม

ทักษะการคิดสร้างสรรค์แบบใหม่

ทักษะการคิดที่เน้นการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้นเป็นวิธีการคิดที่ได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วโลก เพราะสามารถให้ประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับชาติได้เป็นเป็นอย่างดี โดยศาสตราจารย์เดอ โบโน ได้พัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับคือ ความคิดคู่ขนาน(Parallel Thinking)พร้อมวิธีปฏิบัติจริงที่เรียกว่าหมวกความคิดหกใบ(Six Thinking Hats)และความคิดแนวข้าง(Lateral Thinking) ซึ่งเป็นแนวการคิดแบบใหม่ที่มีลักษณะสร้างสรรค์และใช้งานได้จริงในทุกขั้นตอนของชีวิตทั้งสิ้น

ความคิดคู่ขนาน(Parallel Thinking)

การคิดคู่ขนานเป็นแนวการคิดแบบใหม่ควบคู่ไปกับแนวการคิดแบบเดิม มีลักษณะยืดหยุ่น ประนีประนอม ไม่มีลักษณะคงที่แต่จะแปรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ซึ่งมีลักษณะสังเขปคือ

- เน้นการออกแบบความคิด ไม่ใช่การค้นหาความจริง
- ไม่ตัดสินเด็ดขาดว่ายอมรับหรือปฏิเสธ แต่จะพิจารณาควบคู่กันไป
- ไม่มีการโต้แย้ง แต่เน้นการร่วมมือคิดเคียงคู่กันไป
- เน้นการยอมรับความเป็นไปได้ทั้งหมด
- ประนีประนอมความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งหมด
- เน้นการสร้างความคิดใหม่ๆ
- เน้นการช่วยการคิดแทนที่จะเป็นการตัดสิน
- เน้นการกระทำจริงมากกว่าการพรรณนาหรือบรรยาย

ความคิดคู่ขนาน	ความคิดแบบเดิม
สิ่งที่น่าจะเป็นไปได้	สิ่งที่เป็นอยู่
การออกแบบ	การแสวงหา
การสร้าง	การค้นพบ
การริเริ่มสร้างสรรค์	การเลียนแบบทำซ้ำ
เชิงสร้างสรรค์	เชิงทำลาย
การกระทำ	การพรรณนาบรรยาย
ความเป็นไปได้	ความแน่นอน
การยอมรับ	การปฏิเสธ
คุณค่า	ความถูกต้อง
แถบสีต่าง ๆ ที่ไล่เรียงกันลงไป	การแบ่งเป็นสีขาวและสีดำ
การคาบเกี่ยวกันในบางแง่	การแยกความแตกต่างอย่างชัดเจน
เส้นแบ่งอย่างเจือจาง	เส้นแบ่งอย่างชัดเจน
การปรานีปรานอม	การปฏิเสธว่าเป็นสิ่งตรงกันข้าม
ขนานกัน	ตรงข้ามกัน
มองควบคู่กัน	มองแยกแยะกัน
สำรวจค้นคว้า	ปะทะกัน
มุมมองการรับรู้แบบใหม่	กระบวนการคิดแบบเดิม
ความจริงขึ้นอยู่กับใจเปลี่ยนแปลงได้	ความจริงขึ้นอยู่กับวัตถุเปลี่ยนแปลงไม่ได้
จัดระเบียบตัวเองไปเรื่อย ๆ	เป็นระเบียบอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา
ไหลเวียนไปเรื่อย	เป็นสิ่งที่หยุดยั้งตลอดไป
การคิดสร้างสรรค์	การคิดนิรนัย
ส่วนรวม	ส่วนย่อย
หลากหลาย	หนึ่งเดียว

หมวกความคิดหกใบ

การคิดแบบหมวกหกใบมีวิธีการคิด 2 แบบคือ การคิดแบบรับมือหรือตั้งรับ(Coping Thinking) การคิดแบบตั้งใจใจคิด(Deliberate Thinking)

- ✚ การคิดแบบรับมือหรือตั้งรับ เป็นการเสนอความคิดเห็นพร้อมทั้งอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนความคิดของเรา ถึงแม้ว่าเราจะฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แต่ก็พยายามที่จะตอบโต้ หากจุดบกพร่องใดก็ตามเห็นนั้นทุกขณะ
- ✚ การคิดแบบตั้งใจใจคิด เป็นการคิดแบบสร้างสรรค์ ไม่ใช่การตอบโต้เพราะวิธีการคิดแบบนี้เป็นการสำรวจตรวจสอบประเด็นเรื่องนั้นๆ แล้วก็ลงมือตัดสินใจด้วยใจที่เป็นกลางและเปิดกว้าง

ส่วนใหญ่แล้วนักเรียน นักศึกษาจะมีวิธีการคิดแบบรับมือหรือตอบโต้ เช่นการตอบโต้กับความคิดของอาจารย์และความคิดของเพื่อนๆ แต่เมื่อสำเร็จการศึกษาออกมาทำงานแล้ว วิธีการคิดแบบเดิมๆก็ไม่เพียงพออีกต่อไป เพราะในการทำงานจำเป็นต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการวางแผนปฏิบัติงาน สร้างผลงานใหม่ๆขึ้นมา การคิดแบบตั้งรับเพียงอย่างเดียวจึงไม่สามารถแก้ปัญหาได้

เดอ โบโน จึงได้นำเสนอวิธีการคิดแบบหมวกหกใบขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขความสับสนในการคิด เพราะผู้คิดจะสามารถคิดได้ที่ละด้านทีละครั้ง สามารถควบคุมการคิดด้านต่างๆได้ง่ายขึ้น เปลี่ยนจากการถกเถียงมาเป็นการตรวจสอบข้อมูล วิธีการหมวกหกใบนั้น เริ่มต้นด้วยการสมมติหมวกสีต่างๆทั้งหกใบ สีแต่ละสีแทนความคิดในแต่ละด้าน ผู้คิดจะใช้หมวกทีละใบทีละหนและดำเนินไปตามแบบความคิดที่หมวกสีนั้นเป็นตัวแทนอยู่ ผู้คิดอาจเลือกหมวกสีใดสีหนึ่งขึ้นมาใส่ และอาจถูกขอร้องให้ถอดหมวกออกเพื่อเปลี่ยนสีก็ได้ หมวกแต่ละสีจะแทนความคิดคือ

✚ หมวกขาว จะแทนการวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารต่างๆอย่างเป็นกลาง โดยไม่ใช้อารมณ์

✚ หมวกแดง ให้เสรีภาพในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาอย่างเต็มที่รวมทั้งलगสังหรณ์ สัญชาติญาณ การหยั่งรู้ รสนิยม

✚ หมวกดำ จะเป็นการประเมินข้อเสีย ด้านลบและเหตุผล ซึ่งเป็นหมวกที่ใช้กันมากที่สุด

✚ หมวกเหลืองเป็นคิดในแง่บวก มองโลกในแง่ดี แสดงถึงความหวัง คิดไปในแนวของประโยชน์และคุณค่า การคิดแบบหมวกเหลืองจะทำยากกว่าหมวกดำ เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมจะหาข้อเสียและอุปสรรคได้มาง่ายกว่าการมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของสรรพสิ่ง

✚ หมวกเขียว จะแทนการคิดอย่างสร้างสรรค์ การแสวงหาแนวทางและทางเลือกใหม่ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดความเป็นไปได้ของสิ่งต่างๆ

 หมวกฟ้า จะแทนการมองภาพรวมของสิ่งต่างๆ ควบคุมจัดระเบียบของกระบวนการคิดและขั้นตอนการใช้หมวกสีต่างๆ การกำหนดกรอบประเด็น การหาข้อสรุปและข้อยุติตามธรรมเนียมแล้วผู้ใช้หมวกสีฟ้ามักจะเป็นประธานหรือผู้ช่วย

การคิดแบบหมวกหกใบจะมีข้อดีคือ เป็นการคิดแบบคู่ขนาน ไม่มีการเมืองและเกมอำนาจ เป็นการคิดแบบสร้างสรรค์ ทำให้ระมัดระวังในการคิด สามารถใช้ความรู้สึกและลางสังหรณ์ได้ เป็นการคิดแบบแสวงหาคคุณค่าและประโยชน์ มีการกำหนดกลไกของการคิด ขจัดความเป็นตัวเราตัวเขาออกไปจากการคิด ทำให้สามารถใช้ภูมิปัญญาได้อย่างเต็มที่ ทำให้สามารถคิดได้ทีละอย่างทีละด้านไม่ทำให้สับสนในการคิด ช่วยย่นระยะเวลาในการคิดให้สั้นและกระชับขึ้น เปิดโอกาสให้แสดงความคิดได้หลายแง่มุม และเกิดเสรีภาพในการคิด

วิธีการใช้การคิดแบบหมวกหกใบ สามารถใช้ความคิดคู่ขนานใน 3 วิธีคือ

 ผู้ที่สวมหมวกสีเดียวกัน จะต้องคิดคู่ขนานไปในทิศทางเดียวกัน และมองไปที่เรื่องไม่ใช่มองไปที่ความคิดของคนอื่น

 ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ก็สามารถนำมาคิดไปพร้อมๆกันได้ แล้วค่อยมีการพิจารณาภายหลัง

 สีของหมวกให้ทิศทางคู่ขนานสำหรับการมองเรื่องๆเดียวกัน และสีของหมวกที่ต่างกันก็ไม่ได้เป็นปรปักษ์ต่อกัน

การคิดแบบหมวกหกใบเป็นที่นิยมกันมาก เพราะปฏิบัติได้ง่ายและได้ผลจริง เปลี่ยนวิธีการวิพากษ์วิจารณ์มาเป็นการคิดร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยมีกฎเกณฑ์เป็นเงื่อนไข

ความคิดแนวข้าง(Lateral Thinking)

ความคิดแนวข้างเป็นทักษะการคิดสร้างสรรค์อีกรูปแบบหนึ่ง ความคิดแนวข้างจะเน้นการปรับเปลี่ยนมุมมองของข้อมูลที่มีอยู่เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาและในการปฏิบัติจริงได้มากขึ้น ซึ่งเดอบีโนได้บอกไว้ว่า การปฏิบัติหรือการลงมือใช้จริงนั้นมีความสำคัญมากกว่าการเข้าใจตัวกระบวนการคิดเองยิ่งนัก คนทั่วไปเข้าใจว่าการคิดแบบเดิมๆหรือการคิดแนวตั้งนั้นเป็นวิธีการคิดที่มีประสิทธิภาพ แต่ในปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นมีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งการคิดแบบแนวตั้งเพียงอย่างเดียวไม่สามารถจะรับมือกับปัญหาเหล่านี้ได้

ความแตกต่างระหว่างความคิดแน่วตั้งกับความคิดแนวข้าง

คนทั่วไปคิดว่าความคิดแน่วตั้งนั้นเป็นวิธีการที่มีประโยชน์และมีคุณค่าเพียงวิธีการเดียวที่มีอยู่ ดังนั้นจึงต้องมีการแสดงให้เห็นธรรมชาติของความคิดแนวข้างที่ต่างจากความคิดแน่วตั้ง เพื่อทำให้เห็นถึงลักษณะและประโยชน์ของการคิดแนวข้าง

- ✚ ความคิดแน่วตั้งมีลักษณะเลือกสรร แต่ความคิดแนวข้างจะมีลักษณะสร้างสรรค์
- ✚ ความคิดแน่วตั้งมีลักษณะของการวิเคราะห์ แต่ความคิดแนวข้างมีลักษณะของการกระตุ้นให้เกิดความคิด
- ✚ ความคิดแน่วตั้งต้องเป็นไปตามขั้นตอน แต่ความคิดแนวข้างสามารถกระโดดข้ามขั้นตอนได้
- ✚ ความคิดแน่วตั้งจะต้องถูกต้องทุกขั้นตอน แต่ในความคิดแนวข้างไม่จำเป็นจะต้องเป็นเช่นนั้น
- ✚ ความคิดแน่วตั้งจะใช้การปฏิเสธ แต่ความคิดแนวข้างจะไม่มีการปฏิเสธ
- ✚ ความคิดแน่วตั้งจะทำการตัดสิ่งนอกประเด็นออกไป แต่ความคิดแนวข้างจะยอมรับการก้าวล้ำเส้นเข้ามา
- ✚ ความคิดแน่วตั้งจะมีการจัดประเภทหมวดหมู่อย่างแน่นอนตายตัว แต่ความคิดแนวข้างสามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้
- ✚ ความคิดแน่วตั้งจะเดินตามทางที่มีความเป็นไปได้มากที่สุด แต่ความคิดแนวข้างจะทำการสำรวจไปรอบ ๆ ถึงสิ่งที่ดูเหมือนว่าจะเป็นไปได้น้อยที่สุด
- ✚ ความคิดแน่วตั้งเป็นกระบวนการที่มีขอบเขตชัดเจน ความคิดแนวข้างจะเป็นกระบวนการของความเป็นไปได้ต่างๆ

ลักษณะพื้นฐานของความคิดแนวข้าง

- ✚ ความคิดแนวข้างเรื่องของการเปลี่ยนรูปแบบ
- ✚ การปรับเปลี่ยนมุมมองในแง่มุมต่างๆ
- ✚ ความคิดแนวข้างเป็นทัศนคติและเป็นวิธีการใช้ข้อมูล
- ✚ ความคิดแนวข้างสัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมของจิตใจในการจัดการเกี่ยวกับข้อมูล
- ✚ ความคิดแนวข้างจะมีเครื่องมือทางภาษาที่ใช้สำหรับปฏิบัติการโดยเฉพาะ